

Etik Nedir?

1. Etik Tanımı ve Günümüzdeki Zorlukları

Etik, bireysel ve toplumsal yaşamın sürekli değiştiği modern dünyada tanımlanması zor kavramlardan biridir. Bu zorluk, değer sistemlerinin ya geçersiz temeller üzerine kurulu olmasından ya da çağın hızlı değişimine ayak uyduramamasından kaynaklanır. Buna karşın etik, belli bir ahlaki ideale sahip bireyin yaşantısında ve çağının değerlerini sorgulayan filozofun tavrında hayat bulan bir alandır. Aynı zamanda etik, tıpkı fizikçinin doğayı incelemesi gibi, değerler dünyasını konu alan teorik bir düşünme biçimi, ahlaki ilkelerin felsefi araştırmasıdır.

2. Etik ve Ahlâk Arasındaki Fark

Etik, çoğu zaman ahlâk ile karıştırılsa da, ahlâk daha çok bir toplumun belli bir dönemde kabul ettiği değerler, normlar, kurallar ve yasaklarla ilgiliyken; etik bu değerleri sorgulayan, temellendiren ve anlamını araştırarak disiplin olarak öne çıkar. Yani ahlâk yaşanan, etik ise üzerinde düşünülen, sorgulanan, analiz edilen düzlemdir.

3. Etik ve İnsan Varlığı

Etik düşünce, insanın hem akıl hem de tinsel (ruhsal) bir varlık olduğunu varsayar. İnsanın çok boyutluluğu şu sınıflamalarla özetlenir:

- **Homo sapiens:** bilen insan,
- **Homo faber:** alet yapan insan,
- **Homo economicus:** fayda maksimizasyonu güden insan,
- **Homo sociologicus:** toplum içinde yaşayan insan.

Tüm bu sınıflamaların temelinde insanın **aklı** yer alır.

4. Teorik ve Pratik Akıl Ayrımı

Etik düşüncede, Antik Yunan'dan beri özellikle Aristoteles'le başlayan bir şekilde akıl ikiye ayrılır:

- **Teorik akıl:** Bilgi edinme, sınıflama ve dünyayı açıklama kapasitesidir.
- **Pratik akıl:** Yaşama yön verme, amaçlar belirleme ve ahlaki kararlar alma kapasitesidir.

Pratik akıl, kişiye sadece araçsal fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda **ahlaki seçim yapma, değer taşıma ve erdemli yaşama** yönünde imkân tanır.

5. Duygusal Boyut ve Değer Bilinci

Etik yalnızca akılla ilgili değildir; **duygusal boyut** da önemlidir. Max Scheler ve Nicolai Hartmann gibi fenomenolojik filozoflar, insanın sevgi, nefret, seçme gibi duygusal edimlerle değerleri kavradığını savunur. Bu edimler sayesinde insan, sadece doğal değil, **ahlaki bir varlık** hâline gelir. Değerleri hissetme, isteme ve gerçekleştirme yönündeki bu çaba, insanın hayatına anlam katar.

6. Ahlâkın Tanımı

Ahlâk, bireyin başka varlıklarla belirli normlara göre kurduğu ilişkileri düzenleyen,

toplum içinde kabul görmüş değer, kural ve ilkeler bütünüdür. Bu değerler kültürel ve tarihsel bir zemine oturur. Ahlâk bir toplumun geleneği, töresi ve ortak yaşama biçimi olarak kendini gösterir.

7. Etik Düşüncenin Başlangıcı

Birey, içinde bulunduğu toplumun değerlerini yalnızca yaşamakla kalmayıp, onların anlamını sorgulamaya başladığında, etik düşünceye adım atmış olur. Bu sorgulama üç düzeyde gelişir:

- **Eylem öncesi:** “Ne yapmalıyım?”, “Neye göre karar vermeliyim?”
- **Eylem sırasında:** Özgürlük, sorumluluk ve başkasına etkiler düşünülür.
- **Eylem sonrası:** Gerekçelendirme, savunma ve sorumluluğu üstlenme gerçekleşir.

8. Etik Düşünür ve Ahlâk Filozofu

Her birey sağduyu düzeyinde ahlâki yargılarda bulunabilir. Ancak etik düşünür, bu yargıları **sistematik**, **tutarlı** ve **argümantatif** biçimde geliştirir. Etik, yalnızca “iyi nedir, doğru nedir?” sorularını sormakla kalmaz, bu değerlerin temellerini de araştırır. Bu nedenle, etik düşünür hem ahlâkı yaşar hem de düşünsel düzeyde felsefi bir katkı sunar.

1. Betimleyici Etik (Deskriptif Etik)

Tanımı:

Betimleyici etik, etik alanına bilimsel veya materyalist yaklaşımın uygulanmasıdır. Ahlâkî kurallar koymaz, yargıda bulunmaz. Bunun yerine, insanların ahlâkî inançlarını, değer yargılarını ve davranışlarını **olgusal olarak gözlemler**, tanımlar ve açıklar.

Özellikleri:

- “Olan nedir?” sorusunu sorar.
- Norm bildirmez, sadece var olan ahlâkî inanç ve davranışları **betimler**.
- Ahlâkî olguları sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi bilimlerin verileriyle açıklar.
- Gözlemcidir, değerlendirci değildir.
- **Örnek:** “X toplumunda insanlar yaşlılara saygı gösterir.” gibi yargılar betimleyici etiktir.

Uygulama Örneği:

- **Psikolojik egoizm:** İnsanların doğaları gereği çıkarıcı olduklarını savunur; bu görüş, “insanlar hep kendi çıkarını gözetir” diyerek bir olguyu tanımlar, norm koymaz.
- **Psikoloji:** Hazzın ne olduğunu açıklar ama “haz iyidir” ya da “haz kötüdür” demez.
- **Sosyoloji:** Bir toplumun ahlâkî değerlerini inceler ama hangisinin iyi

olduğunu tartışmaz.

2. Normatif Etik

Tanımı:

Normatif etik, neyin **doğru/yanlış, iyi/kötü** olduğunu belirlemeye çalışır. İnsanlara ahlâken nasıl davranmaları gerektiğini, neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiğini söyleyen, **kural koyucu** ve **yön gösterici** etik türüdür.

Özellikleri:

- “Olması gereken nedir?” sorusunu sorar.
- İnsanlara yaşamlarında rehberlik edecek **ilkeler ve değerler** sunar.
- Etik kuramlar geliştirir (hazcılık, ödev etiği, erdem etiği vb.).
- **İki düzeyi** vardır:
- **Teorik Normatif Etik:** Temel ahlâkî ilkeleri belirler.
- **Uygulamalı Etik:** Bu ilkeleri özel alanlara (tıp etiği, çevre etiği, iş etiği vs.) uygular.

Üç Geleneksel Problemi:

- **Ahlâkî Fail (Özne) Problemi:**
- Hangi karakter özellikleri erdemli ya da ahlâken doğrudur?
- Erdemli birey nasıl olur?
- **Toplumsal Problem:**
- Adil bir toplum nasıl olmalıdır?
- Sosyal kurumlar hangi etik ilkelere dayanmalıdır?
- **Değer Problemi (Aksiyolojik):**
- En temel, kendi başına değerli olan şey nedir?
- Haz, mutluluk, erdem gibi değerlerin hangisi temeldir?

Uygulama Örneği:

- “İnsanlara zarar vermemeliyiz.”
- “Adalet herkese eşit davranmayı gerektirir.”
- “Kürtaj ahlâken doğru mudur?” gibi sorulara yanıt arar.

3. Metaetik

Tanımı:

Metaetik, etikle ilgili kavramların, yargıların ve akıl yürütmelerin **dilsel ve mantıksal çözümlemesini** yapar. Yani, etik hakkında konuşmanın kendisini inceler. “Ahlâkî yargılar nasıl bir anlam taşır?” sorusuna odaklanır.

Özellikleri:

- “Ahlâkî yargılar ne anlama gelir?”, “Bu yargılar nesnel midir?”, “Ahlâkî doğrular var mıdır?” gibi sorulara yanıt arar.
- Norm koymaz, sadece normların dilsel yapısını ve mantığını inceler.
- Ahlâkî terimlerin (iyi, kötü, doğru, yanlış) anlamını analiz eder.
- Analitik felsefe etkisindedir.

Temel İddiaları:

- Ahlâkî yargılar ifade değil, analiz konusudur.
- Ahlâk filozofunun görevi kural koymak değil, mevcut kuralları analiz etmektir.
- Normatif etik, önce metaetik tarafından temellendirilmelidir.

Önemli Düşünürler ve Görüşleri:

- **B. Mayo:** “Etik, kural koymaz, konmuş olanı analiz eder.”
- **A. J. Ayer:** “Filozoflar ahlâkî yargılar koymaz, o yargıların dilsel yapısını analiz eder.”
- **P. H. Nowell-Smith:** Ahlâkî yargılar arasındaki ilişki ağını çözümlemek filozofun görevidir.

Uygulama Örneği:

- “İyi nedir?” sorusunun cevabını araştırır.
- “Hırsızlık kötüdür” ifadesinin mantıksal yapısını çözümler.

Sonuç Olarak:

Etik Türü	Sorduğu Soru	Yaklaşımı	Amacı
Betimleyici Etik	“Ne oluyor?”	Bilimsel, gözlemci	Ahlâkî olguları betimlemek
Normatif Etik	“Ne yapmalıyız?”	Kural koyucu	Doğru ve yanlış hakkında rehberlik etmek
Metaetik	“Ahlâkî yargılar ne anlama gelir?”	Analitik, eleştirel	Ahlâk dilini ve kavramlarını çözümlemek

Bu uzun pasaj, **etik türleri** arasındaki ilişkiyi hem **tarihsel** hem de **epistemolojik** (bilgi kuramsal) açıdan ele alıyor. Sorunun kalbinde şu var: **betimleyici etik**, **normatif (kural koyucu) etik** ve **metaetik** arasındaki ilişki nasıldır? Hangisi hangisinden önce gelir, hangisi hangisini varsayar? Aşağıda bu ilişkiyi detaylı ve sistematik olarak özetliyorum:

1. Etik Türleri: Tanımlar

- **Betimleyici Etik:** Toplumların ahlaki değerlerini ve davranışlarını **olduğu gibi tasvir eder**; gözleme ve tanımlamaya dayanır. Bilimsel bir yaklaşımı vardır (sosyoloji, antropoloji vb.).
- **Normatif Etik:** “**Ne yapılmalıdır?**”, “**Ne doğrudur?**” gibi sorular sorar. Ahlaki eylemlere dair **kural koyar, rehberlik sunar**.
- **Metaetik:** Ahlaki terimlerin (iyi, kötü, doğru, yanlış) **anlamını, mantıksal yapısını, geçerliliğini** sorgular. “İyi nedir?”, “Ahlaki yargılar nesnel midir?” gibi sorulara odaklanır.

2. Tarihsel Sıralama ve Bağlantı

- **İlk Gelişen: Betimleyici Etik**

Sofistler gibi düşünürler, farklı toplumların ahlaki geleneklerini gözlemleyerek

betimleyici etikle başlamıştır.

- **Sonra: Normatif Etik**

Sokrates ile birlikte neyin erdemli, neyin doğru olduğu sorulmaya başlanmış ve ahlak sistemleri kurulmuştur.

- **En Son: Metaetik**

Metaetik, özellikle **20. yüzyılda** ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, daha önceki filozoflar da ahlaki kavramların anlamını irdilemişlerdir. Yani metaetik düşünce daha eski olsa da, ayrı bir disiplin olması yenidir.

Özetle:

Betimleyici etik → Normatif etik → Metaetik

3. Epistemolojik (Bilgi Kuramsal) İlişki

- **Betimleyici etik**, gözleme dayalıdır; bu gözlemlerden elde edilen veriler **normatif etik** için **temel malzeme** sağlar.
- **Normatif etik**, eylemler ve ilkelerle ilgilidir. Ancak, normatif ilkelerin anlamı ve temellendirilmesi gibi sorular **metaetiğin** konusudur.
- **Metaetik**, normatif etiğin “**üzerine çıkar**”; çünkü ahlaki ilkelerin ne tür doğruluk taşıdığını, hangi yöntemlerle kurulabileceğini araştırır.

Yani:

- Normatif etik, betimleyici etik verilerinden **beslenebilir**.
- Metaetik, normatif etiğin temellerini **analiz eder ve sorgular**.

4. Mantıksal ve Metodolojik Açıdan

- Metaetik, normatif etiğin **metodolojisidir**: Ahlaki yargıların nasıl kurulduğunu, hangi mantığa dayandığını sorgular.
- Bu yüzden bazı filozoflara göre **metaetik daha temeldir**: Normatif etik ancak sağlam bir metaetik temele dayanarak yapılabilir.

5. Zorunlu İlişki ve Geçişkenlik

- **Normatif etik çalışırken**, kaçınılmaz biçimde metaetik sorularla karşılaşılır:
- Örn. “Hazzın iyi olduğunu savunuyorum.” dediğinizde:
- “Haz neden iyidir?” (normatif)
- “İyi nedir?” (metaetik)
- Bu da etik türleri arasında **doğrudan geçiş ve zorunlu ilişki** olduğunu gösterir.

6. Modern Dönemdeki Gelişmeler

- **Doğalcı yaklaşımlar**: Normatif ilkeleri, insan doğasına ya da toplumsal gerçekliğe dayandırmak ister (psikoloji, sosyoloji, evrim teorisi vb.).
- Ancak, Hume’dan itibaren “**olgudan değer türetilemez**” ilkesiyle, **olgu (olan) ile değer (olması gereken)** ayrımı öne çıkmıştır.

Sonuç:

Etik türleri arasında hem **tarihsel bir gelişim**, hem de **epistemolojik bir katmanlaşma** vardır.

- **Betimleyici etik**, veri sunar.
- **Normatif etik**, kural koyar.
- **Metaetik**, bu kuralların ne anlama geldiğini, nasıl kurulabileceğini sorgular.

Her biri, diğerine bir ölçüde **dayanır**, **beslenir** ya da **onu varsayar**.

Etik Türü	Tanım	Tarihsel Sıra	Epistemolojik Sıra	Diğer Türlerle İlişkisi
Betimleyici Etik	Toplumların ahlaki değer ve normlarını <i>tanımlar</i> ve <i>gözlemler</i> .	1. (İlk)	1. (İlk)	Normatif etik için <i>veri</i> ve <i>gözlem</i> sağlar. Toplumsal geleneklerden beslenir.
Normatif Etik	"Ne yapılmalı?" sorusuna yanıt verir, <i>kural</i> koyar.	2.	2.	Betimleyici etik bilgilerine dayanarak <i>ahlaki kurallar</i> üretir. Metaetik tarafından analiz edilir.
Metaetik	"İyi nedir?", "Doğru neye göre doğrudur?" gibi <i>anlamsal</i> ve <i>mantıksal</i> sorular sorar.	3. (En son)	3. (En üst düzey)	Normatif etiği <i>analiz eder</i> , onun kavramlarını sorgular. Aynı zamanda onun <i>yöntemini</i> ve <i>temellerini</i> tartışır.